

VUOROVAIKUTUS JA VÄKIVALTA

Teemu Jokela

VUOROVAIKUTUS JA VÄKIVALTA

2. painos

MARSUTUOTANTO

Keuruu

- 2010 -

2. Painos

© Teemu Jokela 2010

Marsutuotanto - Keuruu 2010

ISBN 978-952-99336-9-3 (nid.)

ISBN 978-952-67462-0-3 (PDF)

I

Ihminen on osaltaan sitä, mitä hän itse on. Aineellinen kappale, joka rajautuu tietyn linjan sisäpuolelle, sijaiten itsessään vaan ei itsensä ulkopuolella. Toisaalta ihminen on paitsi se tai tämä olio, osaltaan myös aina keskellä maailmaa, vieläpä – tarkkaan ottaen – juuri tietty ympäristöä.

Ihmiselimistöä voidaan tarkastella itsenäisenä kokonaisuutena lähinnä anatomian näkökulmasta. Tällöin siitä voidaan erottaa tiettyjä elimiä, säännönmukaisesti toistuvia rakenteita ja niin edelleen. Mutta kun vain siirrytään anatomiasta fysiologiaan, joudutaan huomaamaan, että näiden elinten toiminta ja eloonjäänti vaatii muun muassa hapen, ravinteiden ja veden ottamista ulkomaailmasta. Yksikään elimistö ei voisi toimia muuta kuin sille sopivassa ympäristössä.

Huomattavan keskeisen osan inhimillisestä ympäristöstä muodostavat toiset ihmiset. Tämä tekee ihmisestä osaltaan myös kanssaihmissen. Vaikka en uskokaan asian olevan näin yksinkertaisia, on toisaalta huomattava, että toisten ihmisen ja heidän yksilölle itselleen tarjoaman aseman vaikutukset ovat sinänsä täysin kiistämättömiä. Esimerkiksi yksilön elimistön perustarpeiden tyydyttyminen voi jäädä epävarmaksi paitsi maantieteellisten olosuh-

teiden vuoksi myös siksi, että hän on ajautunut yhteiskunnallisen vainon, heikon terveydenhuollon tai muun vastaavan kaltaisen tekijän uhriksi. Yhteiskunta muistuttaakin jumalaa siinä, että se sekä antaa että ottaa.

Eksistentiaalisen fenomenologian periaatteiden mukaan yksilö joutuu kanssaihmissä keskuudessa aina johonkin *situaatioon*.¹ Voimme ajatella tässä vaikkapa jotakin miespuolista ruumiillisen työn tekijää, joka on juuri saanut potkut töistä. Hänen vaimonsa on lähtenyt jo muutama vuosi takaperin, viiden myös lapset mennessään. Auton lisäksi hänellä ei ole juuri muutakaan omaisuutta. Tässä on kysymys paitsi inhimillisen olemassaolon perustekijöiden ilmentymästä, myös asetelmasta, joka koostuu autosta ja vuokrayksiöstä mutta ennen kaikkea tekijöistä kuten työpaikan ja perheen menettämisestä. Vaikka kukaan ei eksistoi täysin samanlaisessa situaatiossa, niin kuitenkin aina jonkinlaisessa.

Yksilön itsensä näkökulmasta situaatio on merkittävä ensisijaisesti itseensä liittyvien merkitysten kantajana ja tuottajana. Situaatien eri osatekijät kun ovat taipuvaisia herättämään yksilössä erilaisia tunteita, jotka tekevät situaatiosta merkityksellisen. Nämä näyttävät heijastelevan suurelta osin juuri yksilön sosiaalista asemaa. Esimerkiksi työttömäksi ja

---

1 Ks. esim. L. Rauhala: *Ihmiskäsitys ihmistyössä*. Gaudeamus, Helsinki 1983.

perheettömäksi ajautuneen yksilön asemaa ei rajoita niinkään se, etteikö ympäristössä olisi sekä rahaa, työpaikkoja että materiaalista yltäkylläisyyttä, vaan se, että hänellä ei katsota olevan oikeutta näiden haltuunottoon ja hyödyntämiseen. Samassa rappukäytävässä asuvan menestyjän tilanteen saattaa olla aivan toisenlainen, olkoonkin että hän liikkuu aivan samalla maantieteellisellä alueella.

Ei ole ihmistä ilman tilanteita. Mutta ihminen ei tavanomaisesti tyydy vallitsevaan tilaansa, vaan on taipuvainen etsimään sen tilalle jotain entistä parempaa. Yksinkertaisimmillaan tämä merkitsee välittömän tarpeen tyydyttämistä, esimerkiksi nälkänsä syömistä kylläisyydeksi kutsutun inhimillisen hyvän tavoittamiseksi. Toisaalta samainen pyrkimys johtaa käytännössä myös pitkäjänteisempään toimintaan, joka perustuu ajallisesti etäisempien tavoitteiden asettamiseen ja niiden pitkäjänteiseen tavoitteluun. Tästä esimerkkinä voidaan mainita vaikkapa ammattiin kouluttautuminen ja työpaikan hankinta, sekä tämän jälkeen tapahtuva työtehtävien päivästä toiseen toistuva hankinta. Tämä tarjoaa yksilölle vaikkapa mahdollisuuden entistä parempitasoisiin aterioiden, kaiken muun hyvän ohella.

Olen käyttänyt toisessa yhteydessä *elämäntavan* käsitettä. Tarkoitan tällä niiden jokseenkin vakiintuneiden toimintojen ja toimintamallien sarjaa, joil-

la yksilö pyrkii päivästä, viikosta ja kuukaudesta toiseen sekä ylläpitämään jo saavuttamiensa hyviä asioita että mahdollisesti tavoittelemaan niitä vielä lisää. Sen tai tuon ihmisen elämäntapa saattaa sisältää asumisen oman perheen kanssa tietyssä asunnossa, työskentelyn juuri tietyssä tehtävässä, yleensä varsin vakiintuneet harrastukset ja niin edelleen. Elämäntapa on täten kuin eräänlainen ura, joka pitää yksilöä aloillaan hänen kerran uurrettua sen todellisuuden rakenteisiin. Sen keskeisten sisältöjen purkautuminen puolison kuoleman, työttömäksi joutumisen tai muun vastoinkäymisen vuoksi johtaa usein mittavaan inhimilliseen kriisiin.²

Saatamme todeta, että ihmisen elämässä vaikuttaa voimia, jotka ensisijaisesti tukevat urautumista. Osa näistä johtuu ulkoisista tekijöistä. Ensinnäkin on ilmeistä, että oman elämän hallinta käy helpoiten tavalla, jota on harjoittanut jo pitkään. On esimerkiksi helpompaa jatkaa samassa ammatissa ja työpaikassa kuin ruveta harjoittamaan jotain aivan muuta. Toiseksi myös yhteiskuntajärjestelmän rakenteet tukevat tiettyä vakiintumista, niin että esimerkiksi asunnon, työpaikan tai aviopuolison vaihtaminen vaatii aina ylimääräisiä ponnisteluja.

Samaan suuntaan vaikuttaa myös inhimillisen tunne-elämän tyypillinen rakenne. Voimme ajatella

---

² T. Jokela: *Persoonallisuus ja elämäntapa*. Bod, Helsinki 2010.

tässä vaikkapa rakkautta. Alun ihastuneisuuden aiheuttavat toisen usein aivan ulkoiset ominaisuudet, jotka kuitenkin ajan myötä korvautuvat tämän luonteeseen perustuva rakkaus. Vuosien myötä alun tunnehuuma vaihtuu vakaammaksi ja kypsemmäksi kiintymykseksi. On ilmeistä, että tämä kaikki tapahtuu pääsääntöisesti täysin tahattomasti, alkaen aina niin sanotusta ensi silmäyksellä rakastumisesta. Samalla tämä rakkaus myös sitoo yksilöä aloilleen, kiinnittäen hänet sekä kumppaniinsa, tämän työpaikkaan ja sukulaisiin, tuleviin lapsiin ja niin edelleen.

Oman elämän kulkua voi pyrkiä tietysti osaltaan myös tietoisesti ohjaamaan. Tässä yksilö voi ottaa tietoiseksi tavoitteekseen jonkin itselleen entisestään vieraan, hyvältä vaikuttavan tavoitteen toteuttamisen, samalla kun hänen eksistenssinsä paino lepää pääosin vanhojen tottumusten varassa. Tätä voisi verrata tilanteeseen, jossa sijoittaja pitää suurimman osan rahoistaan vanhoissa kohteissa korkeiden samalla pienemmällä määrällä jotain uutta. Toisaalta kerran aktiivisesti aloitetun ja hallitun projektin sisällöt saattavat paitsi hiipua, ajan myötä myös vähitellen sulautua osaksi elämäntapaa itseään.

Toisaalta ajattelun voima ei ole suinkaan rajaton. Jo todellisuuden välineellisen ulottuvuuden hallinta voi pettää, sekä sen monimutkaisesta luonteesta

johtuvien virhearvioiden että sen sisäisten muutosprosessien seurauksena. Tässä suhteessa eräänä ongelmallisena, usein negatiivisia eettisiä merkityksiä luovana tekijänä voidaan mainita yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuus. Ihmiset kokevat elämänsä usein mielekkäänä niin kauan, kuin heidän tilanteensa mahdollistama hyvä näyttää vastaavan heidän ponnistelujaan, muun johtaessa pettymykseen, katkeruuteen ja kateuteen. Epäoikeudenmukaisuuden alamuotona voidaan tässä yhteydessä myös yhteiskunnallisen ympäristön arvaamattomuus ja epäluotettavuus, minkä uhriksi joutunut ihminen kokee tulleensa petetyksi.

Inhimillinen todellisuus koostuu osaltaan ihmisistä, mutta aivan samoin myös heidän elämäntavoistaan. Nämä omaa hyvänsä tavoittavat ihmiset eivät edelleenkään toimi vain toistensa rinnalla, vaan pikemminkin kohtaavat toisiaan päivittäin. Tässä tilanteesta kanssakäymisestä muodostuu ei elämäntavasta riippumaton tekijä vaan pikemminkin sen erottamaton osa. Sikäli kun niiden reitit risteävät, on vaihtoehtoina joko molempia tyydyttävän kompromissin etsiminen tai avoin konflikti – tai piilotettu mutta kytemään jäävä, ehkä myöhemmin liekkeihin leimahtava kaunaisuus. Kysymys on, tässä käyttämäni käsitteistöä hyödyntääkseni, vuorovaikutuksen ja väkivallan vaihtoehtoisista tavoista. Aloittakaamme tarkastelumme vuorovaikutuksesta.

Vuorovaikutukselle on tyypillistä tietty yhteistyöhenkisyys, eri osapuolten pyrkiessä hakemaan omaa etuaan ei suinkaan toisilta riistäen vaan päinvastoin heidän kanssaan toimien. Toista ei koeta viholliseksi vaan ystäväksi, vieläpä joksikin sinänsä merkitseväksi. Tie oman ja toisten hyvinvoinnin samaistumiseen voidaan löytää osaltaan yhteisistä motiiveista, kuten kiintymyksestä, empatiasta ja saman aaltopituuden löytämisen tuottamasta mielihyvästä, mutta myös yhteistyön ilmeisten etujen ymmärtämisestä.

Hieman syvemmällä tasolla vuorovaikutus voidaan samaistaa tiettyyn muutosalttiuteen. Ihminen on osaltaan jotain tiettyä, sekä lajityypillinen että yksilöllinen olento. Mutta samalla jokainen ihminen on osaltaan myös muuttuva, kehittyvä ja kasvava olento, niin että vaikka ihminen huolimatta muutoksestaan pysyykin samana, tulee hän joka hetki hieman erilaiseksi kuin mitä hän on siihen asti ollut. Jos ei fyysisten, niin kuitenkin psyykkisten, historiallisesti rakentuneiden ja rakentuvien motiivien osalta.³

Tämän seurauksena täytyy myös sen kaltaisen sosiaalisen järjestelmän, joka kunnioittaa lähtökohtaisesti yksilöä ja tämän hyvinvointia, olla oleellisesti

---

3 Vrt. dialogin kuvausta teoksessa T. Jokela: *Harhaisuus yhteisöllisenä ominaisuutena*, s. 63 eteenp. Books on Demand, Helsinki 2010.

muuttuva, kasvava ja kehittyvä. Tämä ei merkitse sinänsä holtittomuutta tai kaoottisuutta, vaan yksin sitä, että kun joku vuorovaikutuksen piiriin kuuluva kehityksensä myötä väistämättä muuttuu, olipa tämä sitten yksilö tai ryhmä, täytyy myös muiden kyetä vastaamaan tähän muutokseen.

Voimme ottaa esimerkin vaikkapa tavanomaisesta perhe-elämästä. Monissa perheissä tiettyjä kotitöitä jaetaan eri jäsenten kesken, niin että yksi hoitaa yhden, toinen toisen asian ja niin edelleen. Vaikkapa koiran ulkoilutus voi jäädä isän, tiskaus äidin harteille. Tilanne jossa kaikki ovat suhteellisen tyytyväisiä osaansa on ehkä saavutettavissa. Kuitenkin voi käydä niin, että oma osa voi jonkun kohdalla kasvaa liian suureksi. Jos esimerkiksi äiti, joka on tähän asti hoitanut suurimman osan kotitöistä aivan oma-aloitteisesti, alkaakin nyt harrastaa jotain aikaa vievää, tai sanokaamme jos hänen työnsä on muuttunut vaativammaksi, hän saattaa alkaa esittää vaatimuksia työnjaon muuttumisesta. Tai jos sanokaamme jokin perheen lapsista lopettaa koulunsa ja ilmoittautuu työttömyyskortistoon, asuessaan vielä kotona, voi muu perhe alkaa vaatia häneltä enemmän. Tässä on kysymys yksinkertaisesti siitä, että mihinkään periaatteeseen ei sitouduta sen itsensä vuoksi, vaan että yksilötason tilanteen muutos otetaan huomioon myös muiden taholta.

Ihminen on jo luonnostaan normeja seuraava

olento. Ne tarjoavat itsen merkityksellistymisen keskeisen välineen tai mittapuun. Tämän lisäksi ne tarjoavat arkielämän lukemattomiin tilanteisiin valmiita toimintamalleja, niin että vaikkapa tuttavien tervehtiessä tai kaupassa asioidessa ei tarvitse joka kerta pohtia erikseen sopivaa toimintamallia, riittää kun toimii niin kuin yleensä toimitaan. Osaltaan juuri tästä johtuen normeilla on myös tietty kanssakäymistä vakauttava taipumus. Normit eivät ole siis pohjimmiltaan pahasta, päinvastoin ne helpottavat monellakin tapaa inhimillistä vuorovaikutusta. Voi kuitenkin käydä niin, että joko jokin yksilö tai koko vuorovaikutuskenttä muuttuu aina siinä määrin, että normien muuttaminen tulee tarpeelliseksi. Tämä ei merkitse sinänsä kaaosta, päinvastoin on hyvä olla olemassa myös tiettyä muutosvastusta sekasorron välttämiseksi. Tietyissä tilanteissa on kuitenkin tarpeen myös joustaa, asettaa tutut käytännöt kyseenalaiseksi. Koska näet ihminen on muutoksenalainen olento, ei kerran toimivan voida odottaa toimivan ikuisesti.

Ei pidä ymmärtää etteikö vuorovaikutustilanteessa esiintyisi ristiriitoja. Päinvastoin niitä herää aina, missä vain on ihmisiä. Edes perheyksikön tai toveripiirin edut eivät ole useinkaan täysin saumattomasti sovitettavissa, puhumattakaan kokonaisista yhteiskunnista. Vuorovaikutustilanteelle on kuitenkin tyypillistä, että tämän kaltaiset ristiriidat pystytään

myös ratkaisemaan. Jos muutosta täytyy tapahtua, toteutuu se monessakin tapauksessa juuri ristiriidan kautta. Ristiriitaa ei siis esimerkiksi lakaista pöydän alle tai tukahduteta voimakeinoin, vaan sen sallitaan tulla esiin sen kaltaisena kuin se on. Vielä on huomautettava jo avoimen tunteenilmaisun usein myönteinen seuraus. Vaikkapa sen tai tuon tahon esittämä valitus ei menisikään lävitse, johtaisi kokonaisuuden muuttumiseen, voi toisaalta jo itse vastalauseen esittäminen muodostua yksilöä itseensä kasvattavaksi kokemukseksi.

Vuorovaikutusta voitaisiin kaiken edellisen perusteella luonnehtia ennakoimattomaksi. On vielä mahdollista tietää, missä ollaan nyt. Asioita on mahdollista suunnitella ja pohtia jo etukäteen. Kuitenkin se, mihinkä suuntaan tilanne on kehittymässä pidemmällä aikavälillä, on viime kädessä täysin ennustamattomissa. Jos näet kaikki perustuu siihen, millä tavalla tilanteeseen sisältyvät yksilöt tulevat kehittymään, täytyy päätöksenteon perustua, ei suinkaan ennalta solmittuihin abstrakteihin periaatteisiin vaan kulloiseenkin tilanteeseen. Tällöin haasteeksi muodostuu jatkuva uudistuminen, voisi sanoa jopa kyky heittäytyä osaksi johonkin sen kaltaista, jonka tulevaisuudesta ei ole vielä mitään erityistä tietoa. Niin vaaralliseltakin kuin tämä voi kuulostaa, ei itse vuorovaikutusta voi hallita tai ohjata edeltä käsin. On vain osattava heittäytyä mu-

kaan ja otettava tilanne kerrallaan: vapautta on mahdotonta saavuttaa yksinomaan ennakkopäätösten avulla.

Tilanteen ollessa tämä erittäin keskeiseksi tekijäksi nousee *kommunikaatio*. Tarkoitan tällä prosessia, jossa vuorovaikutukseen ajautuneet ihmiset jakavat ajatuksiaan toistensa kanssa, vastaten toistensa näkemyksiin ja niiden perustana toimiviin kokemuksiin. Tietysti vuorovaikutus on jo sellaiseen eräänlaista dialogia, mutta kielellisen, vastavuoroisen kommunikaation mahdollisuus tukee näitä entisestään. Jos yksilö esimerkiksi ottaa teoisensa huomioon sen, että toinen näyttää pelästävän tai ahdistuvan hänen lähestymisensä vuoksi, mahdollistaa sanallinen kommunikaatio asian syiden tiedustelemisen ja sitä koskevien mahdollisten väärinkäsitysten selvittämisen ja niin edelleen. Mahdollisesti toinen voi antaa käyttäytymiselleen syyn joka selvittää kerralla koko asian, vaikkapa sen että hän sairastaa rotaviruksen aiheuttamaa vatsatautiä eikä tahdo tartuttaa sitä muihin.

On huomattava tämän kaltaisen toiminnan lisäävän elämämme mahdollisuuksia huomattavasti. Näin ensinnäkin siksi, että se mahdollistaa hankitun tiedon välittämisen toiselle. Joka tietää enemmän, voi täten viestiä toiselle tietonsa, vaikkapa varoittaa katolta tippuvasta jäästä tai jakaa automekaanikon taitojansa. Lausuttu, osoitettu tai kirjoit-

tettu muuttaa osaltaan sitä tapaa, jolla maailma sen kohteelle nyt ilmene. Näinpä jo moni sen kaltainen asia, mikä muutoin täytyisi keksiä kerran toisensa jälkeen omin voimin, voi tulla opituksi toiselta. On vain selvää, että suuri osa inhimillistä taidoista välittyy yksilöltä toiselle juuri täten.

Vastaavasti tietynasteisen neuvottelun kautta voidaan päästä usein myös tiettyyn yhteisymmärrykseen. Jos esimerkiksi herää jonkin ongelmatilanne, jonka suhteen ei osata toimia johdonmukaisesti, voi keskustelu auttaa yhteisymmärryksen rakentamisesta: sinä soudat, minä nostan verkkoja ja niin edelleen. Onhan vain ilmeistä, että moni niistä asioista, joita me ihmiset suoritamme, vaatii useamman kuin yhden hengen yhteistyötä, tämän tapahtuessa parhaiten juuri kommunikaation kautta. Ilman toimivaa viestintäyhteyttä koko yhteiskuntajärjestelmämme romahtaisi täysin sujuvasti. Kommunikaation arvoa ei siis ole mitään mahdollisuutta vähätellä.

On huomattava myös kommunikaation ja mielen-terveyden yhteys. Omat motiivit tulevat käsitellyiksi paitsi vastaamalla niihin suoraan, myös pohtimalla niitä ja keskustelemalla niistä: vaihdetut sanat ja lauseet sitovat yksilöt toisiinsa. Aivan ilmeisesti tällä on osaltaan yksilön hyvinvointia edesauttava vaikutus. Kuten psykiatri Harry Stack Sullivan onkin todennut, kommunikaation häiriintyminen on tyy-

pillistä juuri mielenterveyden häiriöille.⁴ Voitaneen arvella, että kommunikaatio edistää traumaattisten kokemusten muuttumista yksittäisestä yleiseksi. Liian suureksi kasvanut ahdistus uhkaa vastaavasti kommunikaatiota ja tätä myötä myös luontaisten psykologisten prosessien jatkuvuutta.

Esitetyn ilmaisun läpimenemiselle on olemassa kuitenkin useita eri esteitä. Aivan ensimmäiseksi on mainittava ilmaisematta jääminen. Sen tai tämän motiivin tyydyttämättä jäämisen pelko, mikäli se liittyy oman mielentilan ilmaisuun, voi estää viestin lähettämisen. Oma itse on ehkä tullut loukatuksi ja satutetuksi vaikealla tavalla, mistä johtuen hiljaa oleminen näyttää helpoimmalta vaihtoehdolta. Toiselle avautuminen merkitsee täten samalla sekä osin ehkä kielletynkin kokemuksen aktualisoitumista kipeällä tavalla että toisaalta kaikkein haavoittuvimman puolen paljastamista tämän mahdolliselle vihamielisyydelle.

Toisena on mainittava älylliset esteet. Aikamme yhteiskunnassa on olemassa moitteetonta tietoa mitä runsaimmassa määrin. Kuitenkin niiden tielle tulee usein eräs perin ilmeinen ongelma, nimittäin toisen osapuolen älyllinen harjaantumattomuus. Ajatelkaamme vaikkapa kasvatustieteellistä, empiriseen tutkimustoimintaan perustuvaa tietoa. Kui-

---

4 H. S. Sullivan: *The Interpersonal Theory of Psychiatry*. Norton, New York 1997. Alkuperä. 1953.

tenkin on runsain mitoin kasvattajia, jotka nauravat päin kasvatustieteilijöiden ja ammattikasvattajien parasta tietoa, leimaten sen täysin virheelliseksi. Paitsi muista tekijöistä, suurelta osin kysymys on yksin aivan siitä älyllisestä ja tiedollisesta kuiluista, joka vallitsee viestin lähettäjän ja vastaanottajan välillä.

Kolmanneksi on mainittava yksilöllinen elämäntilanne. Voi esimerkiksi olla, että viestin lähettäjä on ajautunut konkurssiin ja velkaloukkuun, menettäen samalla asuntonsa. Myös hänen puolisonsa on joutunut työtä, vailla toivoa uuden löytymisestä. Jos nyt tämän kaltaiseen asemaan urautunut ihminen lähettää viestin, jonka mukaan yhteiskunta on perin epäoikeudenmukainen, tai parhaimmillaankin julma ja vaarallinen elinympäristö, ei tämä viesti tule kovinkaan helpolla ymmärretyksi sellaisen taholta, jolla on hyvä työ, asunto ja onnellinen perhe-elämä. Vastaavankaltaisia esimerkkejä voisi etsiä useitakin, pohtia vaikkapa yksinäisen ihmisen suhdetta perheelliseen.

Ihminen on ajatellessaan ja viestiessään pohjimmiltaan ihminen, siis tiettyjen peruslähtökohtien alainen olento. Samalla on kuitenkin huomattava, että käytännössä yksikään ihminen ei lähetele toisille ilmauksia millään abstraktilla ja teoreettisella tasolla, vaan päinvastoin keskellä inhimillistä elämää. Sekä viestin lähettäjä että vastaanottaja ovat

molemmat ihmisiä, jotka ovat kietoutuneet omaan elämäntyyliinsä. Mitä lähempänä ne ovat toisiaan, sitä helpommin kommunikaatioyhteys toimii, sisältöjen etäisyyden sitä vastoin vaikeuttaessa yhteisymmärryksen löytymistä. Viestiminen on aina keskellä elämää tapahtuvaa viestimistä, mahdollisen abstraktis-objektiivisen teoreettisen viestinnän tullessa senkin mahdolliseksi vain tietyn yhteiskunnallisen asetelman myötä.

Vielä on huomattava välittömän ymmärryksen, erityisesti kuitenkin juuri sen häiriöiden vaikutus. Olettakaamme, että merkitysten ilmenemisessä tapahtuu tiettyjä häiriöitä. Esimerkiksi niin, että yksilö kokee suurta pelkoa aina nähdessään koiran. Ylitsevuotava kauhu vain valtaa hänet, johtaen lopulta täydelliseen paniikkiin. Tämän kaltaiselle yksilölle on mahdollista ilmoittaa, että kyseinen koira ei ole vihainen, mutta ilman tulosta. Tai jos hän kykeneekin käsittämään asian toisaalta tietoisella tasolla, ei hän toisaalta voi mitään itseään hallussa pitävälle kauhulle. Kuten ajattelu, voi myös kommunikaatio rakentua lopultakin vain välittömästi ilmenevän varaan. Asian muuttamiseksi on käsiteltävä itse ongelmaa, tai oiretta, ei suinkaan ajattelua.

Ei ole olemassa ihmistä, joka ei olisi ymmärrettävissä ja joka ei voisi ymmärtää toista ainakin periaatteellisella tasolla. Kuitenkin on syytä muistaa myös kommunikaation rajat. Sille jolle annettu, si-

nänsä ehkä täysin asianmukainen viesti ei syystä tai toisesta avaudu, se jää yksinkertaisesti täysin käsitteämättömäksi, kuten ymmärtämättä jääneeksi salakieliseksi sanomaksi. Tässä tilanteessa on sinänsä täysin hedelmätöntä syyttää tätä toista. Että hän ei kykene tarkoitettua ymmärtämään ja sisäistämään, ei johdu niinkään hänestä itsestään kuin asiain-
loista, joidenka kohde hän on.

II

Väkivalta voitaisiin määritellä vuorovaikutuksen ylösalaisin kääntyneeksi muodoksi, tilanteeksi jossa ristiriidat jäävät ratkaisematta ja kärjistyvät äärimilleen. Siinä ihmiset eivät enää toimi yhdessä toistensa kanssa, vaan päinvastoin toisiaan vastaan. Joustavuus ja toisten huomioiminen ovat korvautuneet sen piirissä ennakkoluuloilla, eristäytymisellä ja sosiaalisten erojen tekemisellä sekä lopulta oman hyvinvoinnin edellytysten pakkokeinoin tapahtuvala riistämällä.

A) VÄKIVALTA YLEENSÄ

Väkivalta tuo jo sanana mieleen helpostikin saksalaisen natsismin. Ankaran yhteiskunnallisen kurin,

juutalaisten ja toisinajattelijoiden vainoamisen, heidän liikkeidensä tuhoamisen, omaisuutensa anastamisen, kuulustelemisen ja pahoinpitelyn, lopulta pahamaineiset keskitysleirit. Toiminnan lähtökohdaksi ei otettu yksilön hyvinvointia ja kehitystä, päinvastoin jo tiettyjen yksilöiden olemassaolo luokiteltiin kielteiseksi, lopulta huomattavan uhkaavaksi tosiasiaksi. Tästä tosiasiasta päästiin helpoiten kieltämällä se käytännön tasolla. Voimakas sensuuri piti huolen siitä, että virallisesta linjasta poikkeavia mielipiteitä ei kuultu, tämän johtaessa kommunikaation luhistumiseen. Kysymyksessä on väkivallan äärimmäinen muoto, tilanne jossa koko yhteiskunta joutui suoranaisen tuhoavuuden valtaan. Vaikka tilanne ei epäilemättä vastannutkaan kaikkien mielipidettä, saattoi toisaalta väkivaltainen taho valtaan päästessään järjestää koko yhteiskunnan tarkoitusperiensä mukaisesti.

Perin toisenlaisia väkivaltatilanteita ovat kuvanneet muun muassa R. D. Laing ja Aaron Esterson, tutkiessaan skitsofreniapotilaiden perheitä. Jos kohta suoranaista käsiksi käymistä esiintyikin, olivat huomattavasti tyypillisempiä asetelmat, joissa kasvava yksilö oli ajettu henkiseen kuristusotteeseen, sidottu tiukasti sekä vanhempiansa että näiden edustamaan normimaailmaan, joka kerta kaikkiaan esti omaksi itsekseen tulemisen. Kun yksilö kohtaa kerran toisensa

jälkeen tilanteita, joissa hänen kasvuyrityksensä tehdään tyhjiksi, ja joista niitä jopa rankaistaan, alkaa maailma näyttää perin epätoivoiselta.⁵ Martti Siiralan kielenkäyttöä mukaillen, yksilölle ei ole tarjolla paikkaa siinä sosiaalisessa maailmassa, jonka osaksi hänen pitäisi olla parhaillaan tulemassa. Seurauksena on mittavaa kärsimystä ja rampautumista, syrjäytyminen siitä hyvästä, jonka oman itsen toteuttaminen suhteessa toisiin mahdollista.

Eräänlaisena rinnakkaistapauksena voidaan mainita huorittelukäytäntö. Saarikoski kuvaa, kuinka tyttöjä huoritellaan, leimataan jakorasioiksi, jotka antavat kenelle tahansa. Maineen mustaamisen syyinä saattaa olla tytön käyttämien vaatteiden väritys, yleinen epäsuosio tai seksuaalinen aktiivisuus. Toisaalta myös seksuaalisesti estynyt saattaa saada osakseen huoran arvonimen, jos ei muutoin niin pihtarihuoran.⁶ Myös tämän ilmiön väkivaltaolottuvuus on mitä ilmeisin. On olemassa epäsymmetrinen tilanne, jossa vallitseva enemmistö loukkaa keran toisensa perään yksilöä, pyrkien parhaansa mukaan tuhoamaan tämän itsetunnon jatkuvilla nöyryytyksillä. Mitään empatiaa uhria kohtaan ei tun-

---

5 R. D. Laing & Aaron Esterson: *Sanity, Madness and the Family*. Penguin, Harmondsworth 1990. Alkup. 1964.

6 H. Saarikoski: *Mistä on huonot tytöt tehty?* Tammi, Helsinki 2001.

neta, tämä koetaan ei suinkaan omilla tarpeilla varustettuna olentona vaan yleisenä syntipukkina. Samalla oma huorittelu saattaa olla yritys turvata oma selusta, välttyä itse joutumasta huorittelun tai muun nimittelyn uhriksi.

Osaltaan väkivalta ilmenee muuttumattomuutena. Viittasimme edellä ihmisen jatkuvaan muutosalttiuteen ja sen huomioimiseen vuorovaikutuksen tapauksessa. Kuvatun kaltaisen väkivallan kohdalla esiintyvä muutospaine jää vaille huomiotta, tiettyjen vakiintuneiden käytäntöjen jatkuessa muuttumattomana tilanteesta toiseen. Ne normit, jotka on kerran asetettu, ymmärretään ikään kuin itsetarkoitukseksi, yksilön motivaation ja edun tullessa arvioiduksi vähemmän tärkeäksi sivuseikaksi. Seurauksena tästä kaikesta on vähitellen kasvava tyytymättömyys ja muutospaine. Samalla kun jännite saattaa jatkua pitkäänkin ennallaan, se saattaa purkautua äkillisenä väkivaltaisuuksena. Elämälle vierasta muuttumattomuutta ylläpitävät tahot eivät tätä kuitenkaan halua myöntää, tai ainakaan paljastaa, näinpä ne pikemminkin ovat taipuvaisia tukahduttamaan kapinahengen näköjään kaikkea järjestelmällisyyttä uhmaavana vihamielisyytenä.

Tällä tavoin väkivaltaisina voidaan pitää vaikkapa Itä-Euroopan entisiä kommunistisia maita. Yhteiskunnan koko rakenne ja toiminta oli julkiselta taholta pitkälti säädelty. Kaikkea hallitsi muuttumat-

tomuus, olojen palauttaminen entiselleen. Niistä harvoista, jotka huolimatta kaikista uhkakuvista uskaltautuivat esittämään protestinsa, tuli varsin nopeasti salaisen poliisin valvonnan, kidutuksen, vankeuden ja mielisairaalaan sulkemisen uhreja. Tilalle on tyypillistä juuri kaiken vuorovaikutukselle tyypillisen muutosalttiuden ja liikkuvuuden täydellinen puuttuminen. Seurauksena on, jos ei nyt välttämättä fyysinen puute, niin toisaalta psyykkiseen motivaatioon liittyvien arvopyrkimysten jatkuva tukahduttaminen ja tästä seuraava ahdistuneisuus. Mahdollisuutta tyydyttävän elämäntavan rakentamiseen ei esiinny.

On olemassa myös toista muotoa väkivaltaa. Tarkoitan tällä tilannetta, jossa järjestelmä on ajautunut kaaokseen. Mitään yhteisesti tunnustettua normistoa ei ole, kaikki pyrkivät ajamaan vain omaa asiaansa muita vastaan, jos ei muuten niin välttyäkseen itse tuhoutumalta. Ensi silmäyksellä tämä tuntuisi olevan ristiriidassa kaiken sen kanssa, mitä edellä on sanottu muuttumattomuudesta kehityksen uhkana. Kuitenkin myös tässä on kysymys tilanteessa, jossa siihen osallistujat kääntyvät toisiaan vastaan, kokien toisensa vihamielisessä ja epäluuloisessa valossa. On sinänsä huomionarvoista, että nämä tilanteet vaihtelevat usein väkivaltaisissa ympäristöissä. Lähes totalitaarista kuria seuraa yllättävä kapinareaktio,

joka johtaa väliaikaisesti vallitsevien rakenteiden hajoamiseen, pitkällä aikavälillä kuitenkin vain uuden autoritaarisen kurin rakentumiseen. Jäykkyys ja kaaos ovat lopultakin toisensa kääntöpuolia.

B) VÄKIVALLAN MUODOT

Edellinen analyysi on ollut vielä varsin yleisluontoinen. Tämän lisäksi on edelleenkin mahdollista erottaa useita väkivallan muotoja.

1. RAKENTEELLINEN VÄKIVALTA

Rakenteellisessa väkivallassa on kysymys siitä, että se inhimillinen yhteiskunta, jonka keskellä me elämme, on muodostunut sen kaltaiseksi, että siinä on oikeastaan mahdotonta toimia oikein. Yksilö voi kylläkin noudattaa yhteisönsä kaikkia normeja, mutta kuitenkin tuottaa tai tukea samalla sen kaltaista yhteiskunnallista todellisuutta, johonka sisältyy runsain mitoin kärsimystä. Veri lentää, vaikka kukaan ei oikeastaan lyökään ketään. Sille, joka näkee tarpeelliseksi nousta itseään ympäröivää yhteiskuntaa vastaan, käy usein perin huonosti, parhaimmillaankin hänen pyrkimyksensä tulevat torjutuksi niin talouden, politiikan kuin aivan

tavallisen kansankin taholta.

Ajatelkaamme yksinkertaisen esimerkin vuoksi vaikkapa kaupasta päivittäin ostamiamme halpoja ulkomaalaisia hyödykkeitä. Kuten vaikkapa kahvia, banaaneita, talousesineitä ja niin edelleen. Tämä kaikki näyttäisi ensi alkuun perin viattomalta ostopahtumalta. Kuitenkin varsin usein on niin, että tämän kaltainen sinänsä varsin halpa vaihtoehto on tuotettu alipalkatulla työvoimalla, joka tekee huonoissa olosuhteissa kahdentoista tunnin työpäivää mitätöntä korvausta vastaan. Puhumme maattomista talonpojista, lapsiorjista ja niin edelleen, joidenka epäinhimillisiä elinolosuhteita me tulemme osaltaan tukeneeksi ostamalla jotain poikkeuksellisen halpaa ja edullista. Kyseessä on käytäntö, joka aivan ilmeisesti on väkivaltainen, jos kohta sillä erityisellä tavalla, että sitä voi olla vaikea oikeastaan edes huomata.

Tai ajatelkaamme luonnon tuhoutumista elämäntapamme johdonmukaisena seurauksena. Rajaton kasvu, jonka nykyaikainen talousjärjestelmä ottaa lähtökohdakseen, sopeutuu vain perin huonosti rajalliselle planeetalle. Me saammekin kuulla uutisista ilmaston lämpenemisestä, tulvista ja hirmumyrskyistä, viljelysmaan aavikoitumisesta tankkerionnettomuuksista ja niin edelleen. Tässä on kysymys jostain sen kaltaisesta, joka aivan ilmeisesti uhkaa koko ihmiskunnan tulevaisuutta tai ainakin hyvin-

vointia. Kuitenkin on niin, että me tulemme osaltaan tukeneeksi tätä kaikkea arkisessa elämäsämme, käydessämme töissä, autoillessamme, matkustaessamme ulkomaanlomalle, ylipäätään kuluttaessamme. Vaikka me näin tehdessämme emme tahdo emmekä aio mitään pahaa, ei tämä merkitse sitä, että tekojemme seuraukset olisivat yksin myönteisiä.

Toisaalta kanssakäymisen yhteiskunnallisen tason kielteiset piirteet saattavat johtaa pahan toteutumiseen myös huomattavasti konkreettisemmalla tavalla. Esimerkiksi työttömäksi joutuminen voi merkitä sekä entisen elämäntavan laskua, koko elämän aikana hankitun omaisuuden menettämistä että kokemusta hylätyksi ja torjutuksi tulemisesta. Mutta jo pelkkä epävarmuus voi aiheuttaa stressiä, masennusta ja ahdistusta. Unohtaa ei pidä myöskään työelämän usein kovaa ja säälimätöntä luonnetta, viimeisen vuosikymmenen aikana suoritettujen tehostamisen merkityksessä monesti sitä, että samaa tehtävää hoitaa nyt entistä vähäisempi ihmisjoukko. Siltalan mukaan jo se, että työtahti ei anna aikaa hoitaa työtehtäviä kunnolla, voi aiheuttaa väsymystä ja itsesyytöksiä.⁷ Kaiken huipuksi ei ole edes kehtää ketä syyttää – kysymys kun on vain taloudellisen tilanteen vaatimista mukautumistoimenpiteistä.

---

⁷ J. Siltala: ”Masennus työelämässä”. Teoksessa M. Lindqvist et al (toim): *Masennus*. Therapiea, Helsinki 2005.

Viittasimme edellä ihmisen elämäntapaan eräänlaisena kompromissina hyvän tavoittelun ja ympäröivän yhteiskunnan välillä. Tässä tapauksessa vikaa ei ole etsittävä tavoitteista, vaan juuri tarjotuisista vaihtoehtoista. Ne näyttävät pääsääntöisen kaksinaisilta, niin että samalla kun ne mahdollistavat sen tai tuon tavoitteen saavuttamisen, ne toisaalta tukevat myös itse järjestelmää, jolla itsellään on joukko perin tuhoisia seurauksia. Ja koska nykyihminen on pääsääntöisesti mitä riippuvaisin yhteiskunnasta, jopa ravinnon hankinnan tapahtuessa kaupassa, on hänen käytännössä mahdotonta keksiä muita, vaihtoehtoisia toimintamalleja. Valintaa yhteiskunnan ja sen ulkopuolelle jäämisen välillä ei ole.

Rakenteellinen väkivalta saattaa vaikuttaa harmittomalta ja vaarattomalta. Sitä on usein jopa perin vaikea havaita, johtuen sen yleisesti hyväksytyistä asemasta vaikkapa vallitsevien talouskäsitysten ilmentymänä. Kyseessä ei ole mitään sen kaltaista, joka rikkoisi vallitsevaa oikeustajua vastaan. Toisaalta on huomattava, että sen vaikutukset saattavat kasvaa aivan yhtä suuriksi kuin tuhoavankin väkivallan. Niin ikään se saattaa provosoida reaktiivista väkivaltaa, joka periaatteessa oikeasta näkemyksestään huolimatta voi enemmänkin kärjistä ongelmia kuin aiheuttaa niitä. On myös huomattava nykyhetken ulkoisen ahdingon vaikutus tuhoavuuden

kehittymiseen. Esimerkiksi köyhyys tai työttömyyden uhka heijastuvat suoraan perheisiin, häiriten näin niiden mahdollisuuksia tarjota onnistunut vastaanotto uudelle jäsenelleen. Tämä taas näkyy myöhemmin ontologisen perusturvallisuuden vauriona, mikä saa ihmiset kokemaan ympäristönsä uhat entistä voimakkaampina lisäten näin väkivaltaiseen käyttäytymiseen turvautumisen vaaraa.

2. TUHOAVA VÄKIVALTA

Tuhoavassa väkivallassa on kysymys aktiivisesta toiseen kohdistuvasta väkivallanteosta, kuten julmasta työpaikoilla tai koulussa tapahtuvasta henkisestä kiusaamisesta, toisen itsetunnon tietoisesta nujertamisesta, tai toisaalta suoranaisestä fyysisestä hyökkäyksestä aina lievästä pahoinpitelystä murhaan. Kysymys on siitä, että yksi ihminen hyökkää toisen kimppuun epäasianmukaisin syin. Eräissä tapauksissa valtatilanne saattaa jäädä yksisuuntaiseksi, väkivallan kohdistuessa yhdeltä taholta toiseen. Toisaalta se voi kehittyä kaksisuuntaiseksi väkivallatilanteeksi, jossa kumpikin osapuoli pyrkii parhaansa mukaan nujertamaan toisen. Yhtä kaikkien seuraukset ovat yksiselitteisesti tuhoisia, ainakin mikäli niitä arvioidaan yksilön hyvinvoinnin näkökulmasta.

Tuhoava väkivalta voi esiintyä yksittäisenä tapauksena. Kysymys voi olla juuri siitä tai tästä ih-

misyksilöstä, joka juuri tietyllä tavalla vahingoittaa toista tai toisia, joko sanallisesti tai fyysisesti. Puhumme satunnaisesta raiskauksesta tai perheväkivallan kohtauksesta. Toisaalta tuhoava väkivalta voi jäsentyä suuremmaksi liikkeeksi, satojen ja tuhansien, jopa miljoonien ihmisten harjoittamaksi kokonaisvaltaiseksi tuhoamiseksi. Ääripäässään voimme ajatella kulttuurillemme tyypillisiä vähemmistöryhmien vainoja aina keskiajan kerettiläisten, juutalaisten ja noidiksi epäiltyjen joukkomurhista natsien keskitysleireihin. Tällöin juuri toiminnan tehokas toiminnan organisointi tekee siitä poikkeuksellisen tuhoisan. Samalla jopa jälkimmäisessä tapauksessa tuhoavalle väkivallalle on tyypillistä sen yksilölähtöisyys. Myös joukkomuotoisen tuhoavuuden kehityksen taustalla on juuri yksilötason tuhoavuus, halu tai tarve aggressiiviseen, vahingoittavaan ja vaurioittavaan käyttäytymiseen. Ilman tätä tekijää ei asialle omistanutta joukkoa alun perin muodostuisikaan.

Monesti jokin ristiriita voi luoda tietynlaisen vaikutelman, ilmetä yksilölle vaarallisena tai vähintäänkin liiallista pohdintaa ja vaivannäköä vaativalta. Tässä tilanteessa juuri toivon ulottuvuus, olemassaolevien mahdollisuuksien ilmeneminen todellisina, voi tuoda uutta voimaa kehittyvän muutoksen vastaanottamiseksi ja hallitsemiseksi. Siinä missä jokin tilanne ilmenee sen kaltaisena, että se on

ratkaistavissa tavalla tai toisella, johtaa tämä vain luontevasti myös käytännön toimiin asian suhteen. Näin jopa siinä, missä kehityksen tulevaisuus on pohjimmiltaan täysi arvoitus. Tässä käsitellyn kaltaisessa väkivaltatilanteessa tämä perusasetelma kääntyy yleensä päinvastaiseksi. Vaikka kysymyksessä on pinnallisesta ajateltuna rohkeutta vaativasta teosta, esimerkiksi antautumisesta aseelliseen yhteenottoon, on kyseessä viime kädessä reaktio koettuun turvattomuuteen ja epätoivoon, joka kasvaa äärimmillään sietämättömäksi paniikiksi.

Esimerkkinä viimeksimainitusta voidaan mainita ne saksassa natsseja edeltäneet Freikorps-sotilaat, joita Theweleit on kuvannut laajassa työssään. Freikorps-upseeri von Solomon kuvaa, kuinka torin kulkevien ihmismassojen liike vaikutti hänestä tukahduttavalta kaaokselta, johonka hän on hukkuu – torin puhdistamiseksi ammutun yhteislaukauksen ratkaistessa helposti tämän ongelman. Kuitenkaan tässä paniikki ei aiheudu välittömästi uhasta, vaan yksilön omasta perusturvattomuudesta.⁸ Tappaminen tuo hyvän olon, toimien omien ahdistusten symbolisen käsittelyn välineenä.

Erityisesti hiemankin järjestyneeseen väkivaltaan liittyy osaltaan todellisuuden harhaisen omistamisen piirre. Tämä Siiralan nimeämä ilmiö tarkoittaa

---

8 K. Theweleit: *Male Fantasies Vols. I-II*. Minnesota University Press. 1987-9.

sitä, että yleisesti ottaen monimuotoista, moniarvoista ja alati muuttuvaa, kaiken kaikkiaan vaikeasti arvioitavaa todellisuutta ei kyetä kohtaamaan sellaisenaan, vaan siitä muodostetaan kuin eräänlainen pelkistetty maailmankatsomuksellinen karikatyyri.⁹ Tässä voimme ajatella vaikkapa natsien rotuoppia, Neuvostojärjestelmän virallista maailmankatsomusta tai Yhdysvaltain ulkopolitiikassakin vaikuttavaa käsitystä omien sotatoimien oikeutuksesta ja omasta erehtymättömyydestä. Kaikki kohdattu tulee edelleenkin tulkituksi juuri tämän viitekehyksen kautta. Jos omat suunnitelmat menevätkin pieleen, vaikkapa niin että oikeutettu ja hyvin suunniteltu sotatoimi muuttuukin vähitellen ylivoimaiseksi painajaiseksi, voidaan tämän katsoa osoittavan kuinka julma ja paha vastapuoli todella on. Ja jos nyt sitten se tai tuo tekijä vaarantaa tämän kuvan, esimerkiksi vuotamalla salaisia tietoja julkisuuteen, voidaan se eliminoida luontevasti sen omasta piiristä löytyvien selitysmallien avulla.

Edelliseen liittyy osaltaan myös kommunikaatio-suhteiden vääristyminen. Samalla kun toiselle osapuolelle ehkä tuotetaan tahallista kärsimystä, tehdään hänen kommunikaatiopyrkimyksensä joko pilkan kohteeksi tai sitten niistä rangaistaan. Samalla

---

9 M.Siirala: ”Todellisuuden harhainen omistaminen – normaali hulluus”. Teoksessa P. Siltala et al (toim): *Psykoterapia 2*. Weilin+Göös, Espoo 1981.

kun saatetaan antautua näennäisesti vastavuoroi-
seen kommunikaatioon, se tapahtuu kiistämällä
vastapuolen käsitykset jo lähtökohtaisesti järjettö-
minä, suostumalla edes arvioimaan niiden mahdol-
lista mielekkyyttä. Tilanteen kiristyessä hyväksytys-
tä poikkeavien ajatusten esittäminen voi jo sinänsä
johtaa vangituksi, kidutetuksi ja teloitetuksi tulemi-
seen.

Tuhoavan väkivallan alkuperää voidaan etsiä
osaltaan yksilön ymmärryksen häiriötilasta ja edel-
leenkin tämän lapsuudesta sekä vallitsevasta kasva-
tuserinteestä. Esimerkiksi Lloyd deMause on esit-
tänyt väkivaltaisten kasvatuskäytäntöjen paitsi pe-
riytyvän sukupolvelta toiselle, myös tuottavan lieve-
ilmiöinä vainoharhaista, väkivaltaista käyttäyty-
mistä. Väkivaltarikos tai sodankäynti voi tässä tilan-
teessa tuntua jopa puhdistavalta ja selkeyttävältä.¹⁰
Nähdäkseni deMausen tapa johtaa myös yhteiskun-
nallisen todellisuuden tapahtumat ylisukupolvisesta
taakasta on yliampuva, kun näet myös yhteiskun-
nalliset tapahtumat vaikuttavat perheiden toimin-
taan ja tätä myötä psykososiaalisen perimän laa-
tuun. Kurjuus, puute ja pelko voi aiheuttaa täten
paljon pahaa, ikään kuin varastoiden rakenteellisen
väkivallan perheyksiköiden sisälle.

---

¹⁰L. deMause: *Emotional Life of The Nations*. Karnac, New
York 2002.

3. REAKTIIVINEN VÄKIVALTA

Toisinaan sattuu, että ihminen joutuu kohtaamaan epäoikeudenmukaisuutta, jonka oikaiseminen ei näytä olevan mahdollista rauhanomaisin keinoin. On vain ymmärrettävää, että tämän kaltaisessa tilanteessa löytyy aina niitä, jotka ovat valmiita puolustamaan itsensä ja läheistensä hyvinvointia jopa voimakeinoin. Tässä on kysymys *reaktiivisesta väkivallasta*, siis eräässä mielessä täysin oikeutetusta väkivallasta, rakenteellisen väkivallan herättämästä vastareaktiosta. Esimerkiksi vallankumoukselliset liikkeet kautta aikain, aina antiikin orjakapinoista uuden ajan kommunismiin ovat vedonneet juuri heikko-osaisten kaunamielialaan.

Sanoimme reaktiivista väkivaltaa oikeutetuksi. Niin ikään sitä voisi nimittää kommunikaatioyritykseksi. Vaikka asia onkin näin – nimittäin siinä missä väkivaltaisuus on todella reaktiivista – ei tämä merkitse sitä, että väkivallan seuraukset jäisivät kovinkaan rakentaviksi. Samalla kun väkivallan kohteiden valikoituminen voi tapahtua melko satunnaisesti, ei se välttämättä kykene vaikuttamaan itse asiaan, lopputuloksen muistuttaessa käytännössä veristä protestia.

Tämän lisäksi reaktiivinen väkivalta tarjoaa usein helpon purkautumiskanavan rakenteelliselle väkivallalle. Esimerkiksi niin sanotut vasemmistolaiset vallankumoukset ovat usein, huolimatta viimekät-

sestä rakentavuudestaan, keränneet puoleensa myös tuhoavia reaktioita, jotka voivat nyt naamioitua näköjään oikeutettuun asuun. On sinänsä valitettavaa, että moni hyvä asia on mennyt tätä kautta piloille. Arvioitaessa erilaisia väkivaltaisiksi ajautuneita uudistusliikkeitä onkin toisaalta niiden rakentava ohjelma syytä pitää erillään niiden puoleensa keräämästään tuhoavuudesta.

Näin ollen reaktiivisen väkivallan purkautuminen on omiaan johtamaan sekä syyllisten teurastamiseen että toisaalta alkuperäisen vastakkainasettelun kärjistymiseen, väkivallan kohteen vastatessa iskuun kaikin käytettävissä olevin keinoin. Vaikka oikeutus onkin olemassa, ainakin tietyllä tasolla, on vaarana syöksyminen suin päin silmittömän väkivallan kierteeseen. Että oikeuslaitoksen olemassaolo voidaan perustella, johtuu juuri kuvatun kaltaisista tekijöistä.

On huomattava, että yksilön hyvinvoinnin kannalta ongelmallisin tekijä ei ole aina suinkaan välitön elintaso vaan yleinen turvattomuus. Samalla kun olosuhteiden heikkeneminen on omiaan luomaan mielikuvan yhä jatkuvasta syöksystä alaspäin, yleinen epävarmuus tekee suunnitelmallisen toiminnan vaikeaksi ja aiheuttaa ylimääräistä stressiä. J. K. Galbraith oivalsi tämän jo 50-luvulla, kirjoittaen siitä kuinka pelkkä taloudellinen kasvu on tavoitteena merkityksetön, mikäli ihmisillä on

pulaa turvallisuudesta ja sitä tuovista julkisista palveluista.

III

Länsimaiseen yhteiskuntaperinteeseen kuuluu tietysti oikeuslaitos, avustajineen eli poliisivoimineen ja vankeinhoitoineen. Oikeuslaitoksen tarkoituksena on valvoa lakia ja järjestystä, kuten asia usein ilmaistaan. Tässä mielessä se on osaltaan osoittautunut menestyksekkääksi. Erityisesti se on kyennyt rajoittamaan tuhoavan väkivallan esiintymistä yhteiskunnassa. Tai jos voidaankin aina esittää kylmiä tilastoja ja karmaisevia yksityiskohtia, ikään kuin vastapainoksi, ovat asiat kuitenkin hyvin suhteessa siihen, kuinka ne lopultakin voisivat olla. Kuitenkin nykyaikaiseen järjestyksenvalvontaan sisältyy myös eräitä, mitä ilmeisimpiä puutteita. Jos näet sen tavoitteeksi asetetaan paitsi järjestys, myös inhimillisen vuorovaikutuksen turvaaminen, muuttuu vaikutelma perin toisenlaiseksi. Tämän kaltaisia puutteita voidaan erottaa lähinnä kolme.

Ensinnäkin on huomattava, että länsimainen oikeusjärjestelmän on kykenemätön ymmärtämään tuhoavan väkivallan yleistä luonnetta. Syytettyjä ja tuomittuja kohdellaan ikään kuin vastuullisina

omista teoistaan, mille ei ole olemassa kuitenkaan mitään perustetta.¹¹ Todellisuus tulee käsitetyksi täysin väärällä ja virheellisellä tavalla. En siis tarkoita sanoa, että yhteiskunnallinen järjestyksenpito pitäisi lakkauttaa, vankilat sulkea tai muuta vastaavaa. On kuitenkin perin eri asia, suhtaudutaanko rikollisuuteen ikään kuin itsestämme riippumattomana pahana vai oman yhteiskuntamme epäkohtien ilmauksena. Ja juuri tätähän rikollisuus osaltaan onkin, vankeinhoidon ollessa pikemminkin oire kuin parannuskeino. Kysymyksessä on suuri tragedia, ei suinkaan oikeuden riemuvoitto.

Toiseksi nykyinen oikeusjärjestelmä on kykenemätön tekemään eroa reaktiivisen ja tuhoavan väkivallan välille. Olipa tietyn teon, sanokaamme pahoinpitelyn tai omaisuuden tuhoamisen perustana sitten henkilökohtainen häiriintyminen tai toisaalta tietyssä mielessä täysin ymmärrettävä, tulee se tulkituksi aina samalla tavalla, päämääristä riippumatta. Näinpä saattaa käydä, että esimerkiksi sinänsä olemassaolevan mutta huomaamatta jääneen rakenteellisen väkivallan herättämä protestointi johtaa ankaraan tuomioon. Että reaktiiviseen liikehdintään kietoutuu usein enemmän tuhoavuutta kuin mitä sen edustajat ovat halukkaita myöntämään, ei merkitse että tämä ei pitäisi paikkaa reak-

---

¹¹ T. Jokela: *Harhaisuus yhteisöllisenä ilmiönä*, s. 97 eteenp.

tiivisesta väkivallasta sinänsä.

Kolmanneksi nykyaikainen oikeusjärjestelmä on täysin kyvytön ottamaan huomioon rakenteellista väkivaltaa. Perusluonteensa mukaisesti poliisi ja tuomioistuimet valvovat nimenomaan tiettyjen, laeiksi nimitettyjen normien rikkomuksia. Mutta vaikka ne onnistuvatkin tässä periaatteessa varsin hyvin, ne ovat täysin sokeita sen kaltaisille sinänsä kielteisille kehityskuluille, jotka syntyvät ei suinkaan normien rikkomisesta vaan niiden mukaisesta toiminnasta. Näinpä ne saattavat langettaa rangaistuksia joistain yksittäisistä ympäristölainsäädännön rikkomuksista, kiinnittämättä silti minkäänlaista huomiota talouden jatkuvan kasvun ihanteen muodostamaan, koko elollista elämää koskevaan uhaan. On tyypillistä koko yhteiskunnallemme, että rakenteellista väkivaltaa ei tiedosteta eikä haluta tiedostaa. Kaikesta päätellen sama näkemys läpäisee osaltaan myös koko yhteiskunnallisen järjestyksenvalvonnan. Oikeana tai moitteettomana pidetty ei välttämättä ole juuri minkäänlaisessa suhteessa sen seurauksiin, vaan se saa arvovaltansa yksin siksi, että se on kerran sellaiseksi julistettu. Oikeudenkäynneissä on tältä osin kysymys tiettyjen historiallisten olosuhteiden puolustamisesta, ei suinkaan objektiivisen oikeudenmukaisuuden tavoittelusta.

Nähdäkseni jokainen hiemankin laajempi yhteiskunta tarvitsee oikeusjärjestelmän rangaistuskäy-

täntöineen. Jos kohta en usko rangaistuksiin rikoksen moraalisisinä sovituksina, on toisaalta yhteiskuntaa suojeltava tuhoavuudelta usein peräti ikävinkin keinoin, sekä ulkopuolelle sulkien että parantamaan pyrkien. Vapauden yleinen toteutuminen yksinkertaisesti vaatii tätä, sen leikkaamista eräiltä. Kuitenkin oikeuslaitos, sen kaltaisena kuin se nykyisessä länsimaisessa yhteiskunnassa esiintyy, on suurelta osin yksipuolinen ja rajoittunut laitos. Lopultakin itse teon seurauksilla, siis vaarallisuudella, on vain vähän vaikutusta asian käsittelyyn. Huomattavasti enemmän painaa se, tultiinko paha tuottaneeksi normien mukaisesti toimien vai niitä rikkoen. Oikeastaan koko oikeuden käsite joutuu tässä varsin outoon valoon. Kysymyksessä ei ole mikään puhtaiden eettisten perusteiden pohjalta toimiva, vapauttavana sinänsä varjeleva järjestelmä. Pikemminkin näin luotu oikeus on vahvimpien tai vaikutusvaltaisempien etujen mukaista tapahtumista. Jos heidän etunsa pitääkin sisällään tuhoavan väkivallan kurissapitämisen, niin ei kuitenkaan yleistä vapauden toteutumista, ei ainakaan sikäli kun se ei saata heitä epäsuosioon.